

KRISTON PÁL

EGY FÉMIPARI VÁLLALAT FÉL ÉVSZÁZADA

Ritka jubileumhoz közeledik egy fémipari vállalat Egerben. A Könnyűipari gépgyártó Vállalat 10 sz. Gyára a 90-es évtized elején ünnepelheti századik évfordulóját annak, hogy megelődje, az Első Magyar Épület- és Bútorvasalásgyár számottevő előzmény nélkül fémfeldolgozásba kezdett egy hagyományosan agrárprofilú, a tőkés iparfejlődés országos ütemétől is messze elmaradó megye erősen konzervatív székhelyén. Sokáig szinte egyedül vállalta Hevesben az iparág tőke- és nyersanyagigényességéből származó nehézségeket, a jóval erősebb külföldi ipar versenyét, s ha olykor meg is botlott, újra talpra állt, és megalapozott egy ma már országosan is jelentős, elismert, és eredményesen működő fémipari vállalatot. A dolgozat arra vállalkozik, hogy a rendelkezésre álló terjedelem keretei között vázlatosan áttekintse a gyár első fél évszázadát, alapításától az államosításig.

1. Az előzmények...

Az előzmény talán az Első Egri Kályhagyár Társaság volt, amely valószínűleg 1880-ban, vagy 1881-ben alakult. A helyi újság 1881-es évfolyamának egyik számában arról számol be, hogy a kályhagyár 20.000 Ft alaptőkére támaszkodva, 16 munkással kezdett kályhákat gyártani.¹ Létezése tehát aligha kétséges, de róla mindennemű közlés csak a sajtóban olvasható. A biztos támpontot nyújtó cégjegyzékbe a kályhagyár nincs bejegyezve.

A svéd, straszburgi és ónémet típusú kályhák, takaréktűzhelyek iránt nem várt kereslet mutatkozott, ezért a gyár már a második évben áruraktárt nyitott a fővárosban.²

Az első két év sikerei nyomán a tulajdonosok azt tervezték, hogy gyárukat gőzerőre rendezik be, és kapcsolatba lépve a közeli kőedénygyárral, nagyobb részvénytársasággá alakulnak át.³

Ezen elképzelés nem volt egészen megalapozott. Ugyanis 1885-ben már olyan

hirdetés jelent meg az "Eger" c. lapban, hogy "A volt Egri Kályhagyár Társaság még nagy készletben lévő kályhái Staimmelvöger Rezső építésznél megtekinthetők".⁴ Hogy közvetlenül milyen okok idézték elő a gyár üzemének beszüntetését, s hogyan ment az végbe, a szerény forrásból nem rekonstruálható.

2. Gyáralapítás kevés pénzzel, nagy kockázattal

Igen erős hagyománya van a megyeszékhelyen annak, hogy a kályhagyár üzemét folytatandó már annak felszámolását követő évben, tehát 1886-ban léterjött az épület és bútortvasalásgyár. E vállalat későbbi, a kályhagyárhoz hasonló részprofilja (kályhák, tűzhelyek) lehet a hagyomány magyarázata.

A források viszont azt támasztják alá, hogy 1891. július 1-jén alapították az "Első Magyar Épület- és Bútortvasalásgyár"-at, s 1891. augusztus 18-án jegyezték azt be az Egri Királyi Törvényszék hivatalos cégjegyzékébe.⁵

A cégjegyző, illetve az alapító a Braun--Rózsa és Társa cég, név szerint: Braun Ármin, Rózsa Alajos és Főgel Ágoston egri kereskedők voltak, akik 23.000 Ft alaptókével szervezték meg vállalkozásukat épület- és bútortvasalási termékek gyártására.

Jó üzleti érzékről tettek tanúbizonyságot az alapítók, hiszen ajtózáraikat, pántokat addig kizárólag osztrák tartományokból hozták be az országba. A piac tehát kínálkozott, sőt számíthattak az ipartámogató állami politika segítségére is. Tíz évre adómentességet, a vasúti szállításkor 40 %-os fuvarkedvezményt és 1892-ben 120.000 Ft állami kölcsönt kaptak.⁶

A várt kereslet nem is maradt el. Ennek kielégítésére már a második évben bővítették az üzemet. Új műhelyt építettek, s a 4 LE-s Hoffmeister-féle gőzgépet 12 LE-sre cserélték. Villanyvilágítást vezettek be, s ha hinni lehet a Miskolci Kereskedelmi és Iparkamara 1893. évi jelentésének, akkor az üzemnek már 110 dolgozója volt, közülük 60 fő lakatos és kovács szakmunkás.⁷

Reményt keltő volt tehát az indulás, sőt a folytatás is hasonlókkal kecsegtethetett, mert két évvel az alapítás után már egy új, magasabb tőkealapja révén nagyobb lehetőségeket biztosító szervezeti formában találjuk az épület és bútortvasalásgyárat.

3. Részvénytársaság nagy reményekkel -- de sokáig nagy gondokkal

Bizonyára megfelelő propagandát is fejtett ki kétéves működése alatt a bútortvasalásgyár, mert amikor tulajdonosai elhatározták, hogy részvénytársasággá alakulnak, tervüket sokan felkarolták, s a kibocsátott részvények rendkívül gyorsan, gazdára találtak. Igaz, a 250.000 Ft alaptőkéből 1.000 db, egyenként 100 Ft-os törzsrészvényt a volt tulajdonosok kaptak befektetésük, hasznuk és kockázatuk fejében.⁸ A további 1.500 db 100 Ft-os elsőbbségi részvényen egri és más pénzintézetek, pl. az Egri Kereskedelmi Bank, a Heves megyei Takarékpénztár, vagy pl. az Egri és a Budapesti Betegsegélyző Egylet és magánosok osztottak. Így alakult meg az 1893. augusztus 19-én tartott alakuló közgyűlésén az "Első Magyar Lakatos és Lemezárugyár Részvénytársaság", alapszabályzatában a következő célkitűzéssel: "...a Braun--Rózsa és Társai cégtől megszerzett Első Magyar Épület és Bútortvasalásgyár üzletének folytatása, nevezetesen vasaláscikkek, ajtózárok, sütők, szög stb., lakatosáru és lemezcikkek gyártása és esetleg a vele összefüggő hasonló iparágak folytatása."⁹ A vállalat fennállásának végpontját az alapszabályzat az 1950. évben határozta meg. A részvénytársaság elnöke dr. Kállay Zoltán, Heves megye főispánja lett. Rendelkezett az alapszabályzat a részvénytársaság szervezeti felépítéséről, az irányító szervek: az igazgatóság és felügyelőbizottság létszámáról, a közgyűlés évenkénti összehívásáról, az évi mérleg összeállításának elveiről és a mindenkori időpontjáról, a nyereség elosztásáról stb.

a) A részvénytársaság tevékenysége az I. világháború előtt.

Nagy terveket szövögetve látott munkához a megválasztott igazgatóság. Már az első ülésén egy bizottságot választott a gyár fejlesztését célzó előterjesztés összeállítására. A bizottság már ekkor úgy látta, hogy kívánatos lenne a gyárnak a vasút közelébe való kitelepítése. Új gépek vásárlását, a gépház meghosszabbítását javasolta. Németországból szereztek is be új gépeket. A vásárlások, beruházások feltehetőleg akaratlanul elősegítették a nem is sejtett fenyegető pénzügyi krízist. A gyárnak az első évben egyetlen fillér haszna nem volt. Az alapításkor megválasztott vezérigazgató, Braun Ármin 1894. januárjában az elnökkel tudatta, hogy "...egyetlen krajcár sincs abból a 16.500 Ft hasznból, amelyet az alakulás alkalmával kimutattak. De el kellett hallgatni a körülményt,

mert társai egész vagyonukat reá bízván, vajon megalakult volna-e az Rt., ha a valóságot felfedi...".¹⁰ Annak, hogy most felfedte, a vezérigazgatói állásából azonnali felfüggesztés, később elbocsátás és a gyárból való kitiltás lett a következménye.

Hogy a pénzügyi helyzet valóban mennyire komoly, szinte válságos volt, bizonyítja, hogy az alaptókéket kétszer szállították le a felére, kétségbeesetten próbáltak különböző budapesti és bécsi ügynökségekkel szerződéseket kötni árueladások bonyolítására, kevés eredménnyel. Az 1894. évi veszteség 24.000, az 1895. évi már közel 32.000 Ft-ra rúgott. Ez utóbbi év olyan kritikus helyzetet teremtett, hogy 1896. márciusában az igazgatóság megbízásából: "a kedvezőtlen körülmények feltornyosulása folytán Breuer Mór igazgatósági tag felkérte, hogy a részvénytársaság gyárának eladása iránt tárgyalásokba bocsátkozzék...".¹¹

Sőt, a közgyűlés a vezérigazgatót azzal bízta meg, hogy a gyárat Mótold osztrák gyárosnak áruba bocsássa.¹² Még az 1899. évi rendkívüli közgyűlésén is napirendi pont lett volna a részvénytársaság eladásának, esetleg egy másikba való beolvasztásának a kérdése, de az előzetes tárgyalások eredménytelenek maradtak.

A nehézségeket jól szemlélteti a veszteségszámla alakulása:

Év	Veszteség (Ft)
1894	23.835
1895	31.492
1898	35.898
1899	+ 227 nyereség
1900	+ 3.844 nyereség

A fenti táblázatból azonban az is kitűnik, hogy a századforduló táján szinte gyökeres változás történt a gyár pénzügyi helyzetében, nyereségesé vált a tevékenysége. Ebben azonban elsősorban pénzügyi manipulációknak, s csak másodlagosan volt a hatékony és eredményes gazdálkodásnak része. Az alaptókéket néhány év alatt többször is leszállították. A lebé-

lyegzések eredményeként 1899-ben az induló 250.000 Ft alaptőkét 43.750 Ft-ra szállították le. Kísérleteztek alacsony, 25 Ft névértékű részvények kibocsátásával is.

És nem kis részben köszönhették talpraállításukat sikeres, államsegélyt, állami munkát, vám- és tarifakedvezményeket kieszközlő minisztériumi küldöttségeiknek, melyek éppúgy felkeresték a kereskedelmi minisztert, mint Lukács László pénzügyminisztert, Eger országgyűlési képviselőjét.¹³

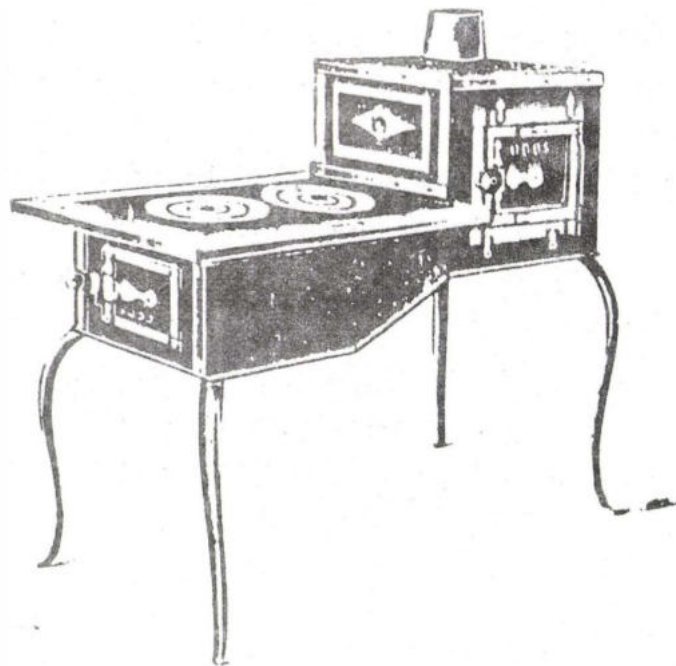
A valós képhez persze az is hozzátartozik, hogy e közben menesztettek két vezérigazgatót, új igazgatóságot választottak, megtalálták Kollmann János személyében a megfelelő vezetőt, akit 1899-ben igazgatóvá választottak. Szigorú takarékossgot vezettek be, megszilárdították a munkafegyelmet, de ezek ellenére is a 35.898 Ft-os veszteséget csak a részvények 50 %-os leértékelésével és egy 22.000 Ft-os állami kölcsön-adósság elengedésével tudták felszámolni.

A fejlődést gátló pénzügyi nehézségek felszámolása után az egri Első Magyar Lakatos és Lemezárugyár RT kibővítette gyártmányainak körét.

A hagyományos épület- és bútorkészítési cikkek mellett 1902-től új termékcsaláddal jelennek meg a piacon. Magyarországon addig egyáltalán nem gyártott háztartási, konyhafelszerelési eszközöket kezdtek gyártani, például kávéörlőt, morzsadarálót, mákőrlőt, ruhafacsarót.¹⁴

De nemcsak a gyártmányok szélesedése és a mennyiségi növekedés jellemezte az I. világháború előtti mintegy másfél évtizedet, hanem a termelvények minőségi színvonalának nagyon jelentős emelkedése is. Az országos hírűvé vált gyárüzem termékeire mind gyakrabban figyeltek fel a szakemberek is. Az 1902. évi egri borászati és ipari kiállításon a bíráló bizottság a kiállított háztartási cikkeket első díjjal, díszoklevéllel és aranyéremmel tüntette ki.¹⁵ Vagy az 1908-as gyöngyösi kiállításon általános feltűnést keltett termékeivel a gyár. Különösen sok elismerést kaptak a pompás rezes fedelű kávéörlők.

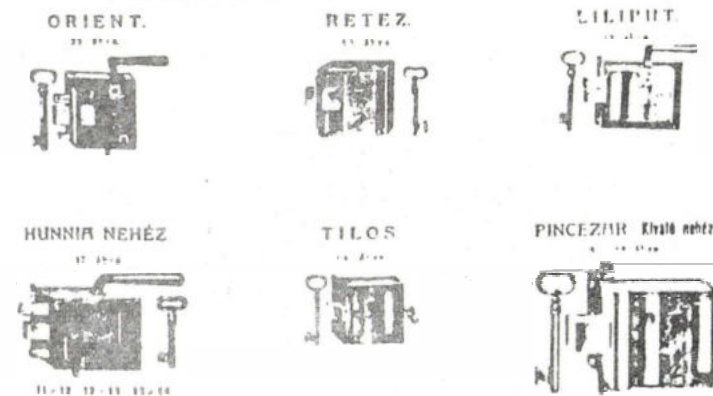
A kiállítást meglátogató államtitkár tetszését is elnyerték a zománcozott köpennyel ellátott újrendeszerű takaréktűzhelyek.¹⁶

"Csikó"-tűzhely

Hogy mennyire érzékenyen reagált a gyár a várható piaci igényekre, mutatja, hogy a különösen Egerben keresett pincezárakból, ajtózárakból egész sorozatot gyártott:

ZÁRGYÁRTMÁNYOK.

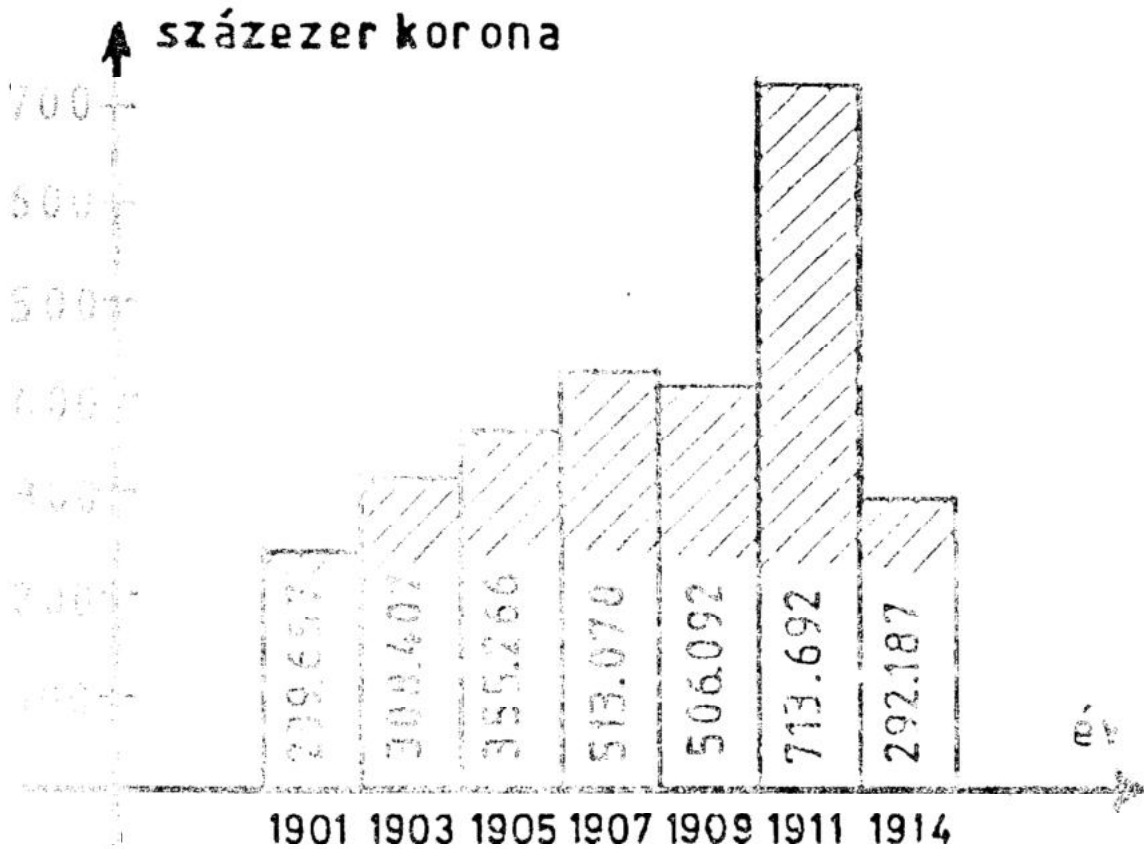

04.30 Fenti gyártmányok mindenkor gyorsan szállíthatók. 04.30

De nem visolyogtak a kevésbé látványos termékek gyártásától sem. Készültek itt különféle tűzhelysütők, tüzelő-, kémény- és kemenceajtók, széntartók és személtlapátok, kerti padok és vaságyak, zsáklargoncák és különböző típusú taligák is.

Szükség is volt a hazai igényekhez egyre jobban igazodni, ha a gyár fejlődni akart. Hiszen a termelés jövedelmezősége az 1910-es évek elejéig nagyon is szerénynek mondható. Sok a nehézség, például akadózik az anyag-ellátás, késedelmesen szállít a vasművek, csökkennek az árak, a külföldre a magas beviteli vámok miatt szinte nem tud kilépni. Belföldön áru ismertek és keresettek, de egyre nagyobb konkurenciaharcot kell vívnia különösen az osztrák versenytársakkal.¹⁷

A termelés növelése a világháború előtti évtizedben folyamatos, amit szemléletesen tükröz az áruforgalom pénzben kifejezett diagramja:

A termelés fokozása a gyár épület- és eszközállományának a fejlesztését, valamint a munkáslétszám növelését is igényelte. 1904-ben például három munkagépet kaptak az államtól, és egy 40 LE-s Diesel-üzemű erőgépet vásároltak közel 28.000 K-ért. Az új gép új épületet, a gépház és a köszörűműhely megnagyobbítását tette szükségessé.¹⁹ 1912-ben 40.000 K költséggel 55 m hosszú raktárhelyiséget építettek. Így a világháború előtt már egészen komoly épületegyüttes jött létre.

1917-ben pedig megvásárolták az Eszéki Füstcső- és Lakatosárnyvár Szövetkezet teljes gyári berendezését a gépekkel és az összes anyagokkal együtt 76.000 K-ért.²⁰

Munkaerőhelyzet, a munkásság szociális körülményei

A munkáslétszám is jelentősen emelkedett ezekben az években. Teljesen pontos adatok nem állnak rendelkezésünkre, mert a források is egymásnak némileg ellentmondó számadatokat közölnek. Az Alispáni Jelentésekben és az iparkamara jelentésében már 1906-ban 170 fős munkáslétszám van feltüntetve,²¹ az 1910-es népszámlálási statisztika adata ugyanakkor csak 133 fő.²² Valószínűbb az utóbbi adat, mert az 1914-es gazdasági évről szóló igazgatósági jelentés arról számol be, hogy a háború első évének végén csak 30--40 munkással dolgoztattak a korábbi 150 helyett. De létszámgondjaik korábban, már 1906-1907-ben is voltak. A közgyűlési jegyzőkönyv tartalmazza, hogy a napibéreket 20--25 %-kal voltak kénytelenek felemelni, ennek ellenére a szükséges munkáslétszámnak csak 2/3 része volt betöltve.

A munkaerőhelyzet javítását szolgálta az a szociális könnyítés is, hogy 1906-ban fiatal, nőtlen munkások számára kísérletképpen egy munkásotthont létesítettek. Itt a munkások lakást és tisztességes ellátást kaptak, olcsón. Az iparkamara jelentése úgy említi a kísérletet, mint ami igen bevált.²³

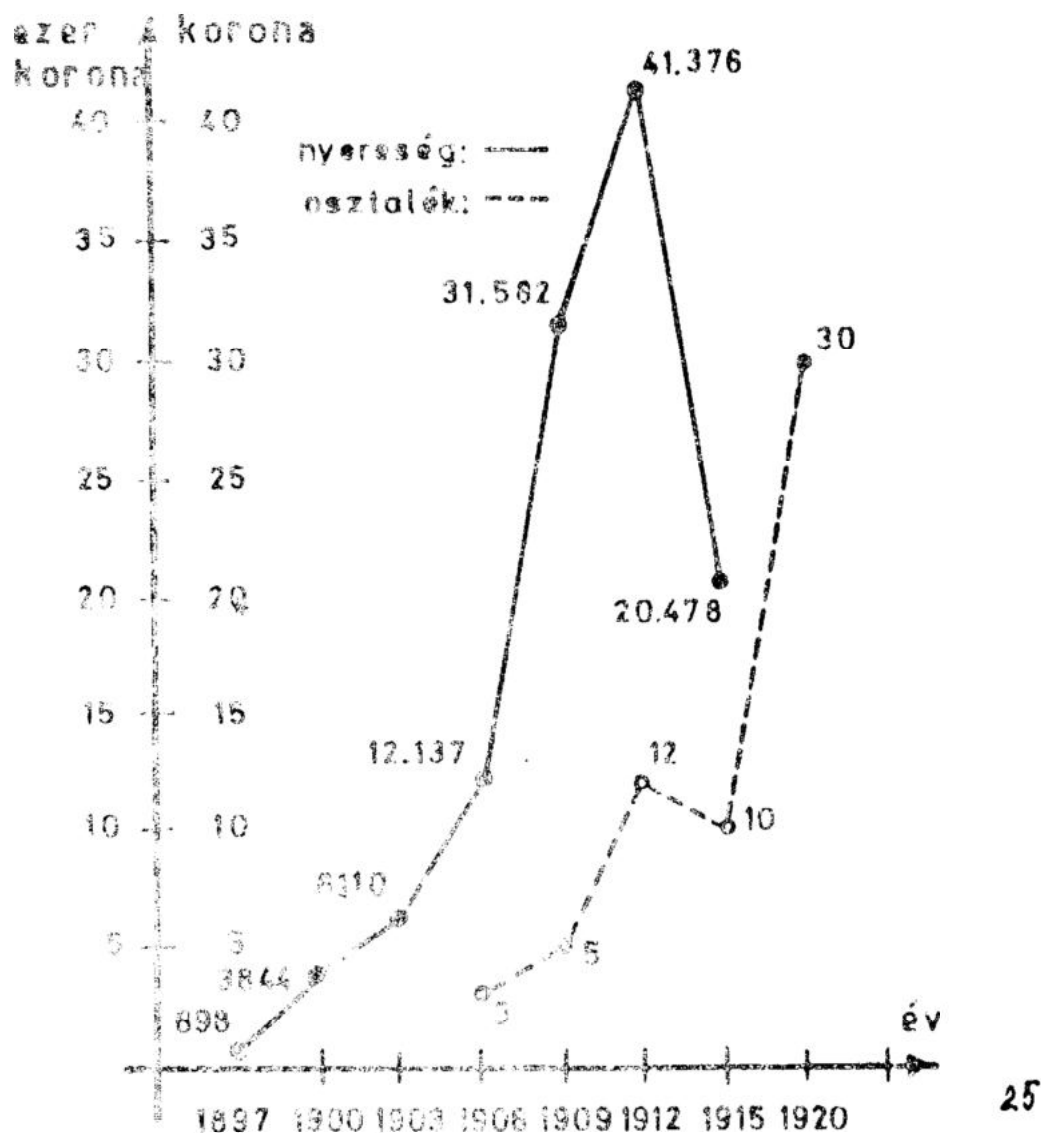
1907. május 1-től bevezették a gyárban a kötelező munkásbiztosítást. Munkásbiztosítási alapra 2.000 K-t iktattak be a költségvetésbe.

A munkásság korai szerveződésére utal, hogy már az 1894. évi márciusi ülésén az igazgatóság hozzájárult egy önálló betegsegélyező pénztár létrehozásához a gyárban.²⁴

A kovács és lakatos szakmunkások hetibére 1892-ben 10 Ft, a nődolgozóké 2 Ft volt, a napi munkaidő pedig 10 óra.

Szemléltesse az I. világháborút megelőző másfél évtized gazdálkodásának növekvő eredményességét, jövedelmezőségét az évi tiszta nyereség, s a részvényenkénti osztalék változásait tükröző diagram:

A világháborús évek alatti nehézségek, a nagyon jelentős keresletcsökkenés, amit csak némileg ellensúlyozott a császári-királyi hadügyminisztérium 6.000 db-os sátorkályha-megrendelése²⁶ -- vagy más gyárak késztermékeinek viszonteladása, némileg visszavetette a fellendülést csakúgy, mint a proletárdiktatúra időszakában a forgalom teljes szünete-

lése és a behajthatatlanná vált tartozások a megyei és a központi direktóriumnak vagy a román királyi megszállóseregnek.²⁷

A gyár azonban a világháború előtti évtizedben annyira megerősödött, hogy viszonylag könnyen átvészelte ezt a nehezebb időszakot, -- 1916-ban pl. visszamenőleg 3 évre további jelentős jutalékosztást hajtott végre.

b) Prosperálás és megtorpanás a két világháború között

Az 1920-as évek gyors forgalom- és termelés növekedését a pénzügyi biztonságot és a tőkeforgást elősegítő részvénytőke-alap sokszorosára való felemelése is szolgálta. Már 1916-ban a 87.100 K alaptőkét a részvények névértékének felemelése és új részvények kibocsátásával 350.000 K-ra növelték. Három év múlva, 1919-ben már 700.000 K-ra emelték. Újabb két év elteltével 2.800.000 K névértékű új részvény kibocsátásával az alaptőke már 3.500.000 K-ra rúgott. Három év sem telt el, s az alaptőke tízszeresére nőtt, nyolc év alatt pedig megszázsorozódott.

Év	Alaptőke (Ft)
1916	350.000
1919	700.000
1921	3.500.000
1922	7.000.000
1923	14.000.000
1924	35.000.000

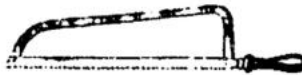

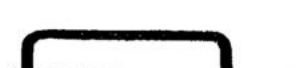
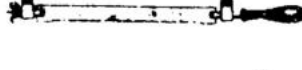

28

Töretlen, addig soha nem tapasztalt virágzásnak indult a gyár. A háború utánigazdasági reorganizációval együttjáró konjunkturát jól kihasználták. A hatalmas forgalmi tőke rendkívül magas évi áruforgalmat, bátor kezdeményezést tett lehetővé. 1921-ben az előző évi, 9.000.000 K-t meghaladó áruforgalommal szemben 14.733.000 K-s forgalmat bonyolítottak le. 1924-ben pedig már 4 milliárd 700.000.000 K-t, az 1923. évi 8--9-szeresét. Igaz, ebben jórészt az anyag és készáruk 2-300 %-os emelkedése is közrejátszott.

KERTI FÜRÉSZEK.

M fűrészek hossza 32 cm. -- Bőrp. Haste, egyenletes árok.

601. ábra		Fehér keret, fehér nyél	P 10
602. ábra		Calazolt keret, vörös nyél	P 75
603. ábra		Fényes keret, fényes nyél	P 10
604. ábra		Fényes kerettel és fényes, pitea nyéllal, 1 csavarral	P 100
605. ábra		Fényes kerettel és fényes, pitea nyéllal, 2 csavarral	P 100
606. ábra		Fényes, kőből erős kerettel, fényes sárga nyéllal, 1 csavarral	P 220
607. ábra		Fényes kerettel, farnakolattal, 1 csavarral	P 250
608. ábra		PISZTOLYVELŰ FÜRÉSZ 32 cm. — P 120	
609. ábra		TÖRÖKFÜRÉSZ tompa alak. 32 cm P 10	

E nagy felvirágzás időszakában érkezett el a gyár első jelentős jubileumához. 1921. október 16-án, alapításának 30. évfordulóján a Kereskedelmi Minisztérium és az Országos Iparegyesület küldötteinek részvételével "... 14 hűséges tisztviselőjének és munkásának tiszteletére jubiláris ünnepséget..." rendeztek. Az ünnepség keretében "... elismerő levelet érdemérmeket..." osztottak ki, s leleplezték Kollmann János vezérigazgató arcképét. A minisztériumi vendég, Szegedy Maszák Elemér királyi műszaki főtanácsos felszólalásában különösen hangsúlyozta azt a "helyes szociális érzéket, amellyel a munkáskérdést kezelik..."²⁹

Ugyanebben az évben vett részt a vállalat Budapesten a Magyar Vas-és Gépipari Kiállításon, s a bemutatott tűzhelyekkel és épületvasalási cikkekkel aranyérmeket nyertek. Az igazgatóság évi jelentésében nem kis

büszkeséggel jegyzi meg, hogy "... termékeik méltó feltűnést keltettek, s a kormány figyelmét is magukra vonták...".³⁰

A pengőrendszerre való 1926-os áttérést megelőző évben már az évi nyereség közel 100 millióra rúgott, s a részvényenkénti osztalék is meghaladta az 5.000 K-t.

A valutainfláció olyan mértékű volt már ezekben az években, hogy a bevezetett új pénzegység, a pengő 12.500 koronával lett egyenértékű.

A nagy visszaesés a gyár életében is majd csak az 1930-as évek körül fog bekövetkezni, de a nehézségek előszele már bizonyára évekkal előbb meg-megcsapta a sziklaszilárdnak tűnő gazdasági építményt.

Az Igazgatóság az 1928. február 21-i közgyűlés elé terjesztett írásos jelentésében már egyre hangosabban panaszolja, hogy a "... háború folyamán keletkezett gyárak a háborús szállítások folytán módfelett elhatalmasodtak, s amikor a háborús szükségletek elmaradtak, e gyárak csaknem mindegyike felvette üzemébe azon cikkek gyártását, melyeket gyárunk fennállása óta gyártunk, és annak idején nemcsak Magyarországon és Magyarország társországaiban, de Boszniában, Dalmáciában, Karintiában, Galiciában, Bukovinában is tudtunk tisztességes árban elhelyezni, és pedig jelentékeny részben készpénzfizetés ellenében. Akkor összesen 3 hasonló gyára volt Magyarországnak, és ezek között a mi vállalatunk foglalta el termelőképeségre az első helyet. Ma vagy két lucat olyan gyár van, amely épületvasalási cikkeket és lemezárukat készít, s a miénkénél sokkal nagyobb alaptőkével rendelkezik...".³¹ Konjunktúra és áremelkedés egyrészt, növekvő konkurencia, szűkülő piac másrészt jellemzi az 1920-as évek második felét a gyár életében közvetlenül a gazdasági világválság előestéjén.

A virágzásból az önkéntes felszámolásba. Az 1929--33-as gazdasági világválság hatása a gyárra.

A szép jövő s a nagy remények alig 2--3 év alatt szertefoszlottak. Túlságosan nagy volt a megrázkódtatás, s ezt a részvénytársaság nem volt képes elviselni.

1929 és 1931 között a megelőző években szinte követhetetlen készáru-forgalom-növekedés 1/3-ára, 600.000 P-ről 200.000 P-re esett vissza.³² A forgalomcsökkenés, az eladási nehézségek, áresés együtt járt az áruhitelezési veszteségekkel, mert a legjobbaknak tartott cégek

is sorra váltak fizetéképtelenné. Mindezek együtt okozták, hogy az 1928. évi 9.374 P tiszta nyereség három év alatt hatszoros veszteségbe csapott át:

Év	Nyereség (P)	Veszteség (P)
1928	9.374	
1929	4.841	
1930	120	
1931		56.740
1932 I. félév		40.977

33

Megpróbálkoztak az ilyen esetben lehetséges és szokásos módszerek alkalmazásával: a munkás- és tisztviselői létszám radikális csökkentésével, a kiadások lefaragásával, belső racionalizálással, termékszerkezet-módosítással, a Magyar Nemzeti Bank egri fiókjától és a Heves megyei lakarékpénztártól kölcsön felvételével, de mindhiába. Az áresésekből s a behajthatatlan követelésekből összeadódó veszteségek 1932 elején meghaladták az összes tőkealap 50 %-át, s hogy ebből valami maradjon, 1932. augusztus elsejére rendkívüli közgyűlést hívtak össze, s azon határozatot hoztak az Első Magyar Lakatos- és Lemezárugyár Részvénytársaság önkéntes felszámolásáról.³⁴

Felszámolás alatt évekig

Hogy a vég még fájdalmasabb legyen, a befolyásolhatatlan agonia több, mint 10 évig eltartott. Igaz, voltak a részvényesek között, akik már 1932-ben, a további veszteségek elkerülésére az üzem azonnali és teljes megszüntetését javasolták. Kollmann János vezérigazgató és részvénytársasági elnök -- 1.000 db részvény tulajdonosa -- a gyors, de nem azonnali felszámolást tartotta helyesnek, mert feldolgozásra váró anyag és rendelés még volt 1935-ben is. A 3 tagú felszámolóbizottság így folyamatosan bocsátotta áruba a gépeket, anyagokat, készárut, berendezési tárgyakat, gyárépületeket, ingatlanrészeket. Ez utóbbiak nem nagyon lehetnek kapósak, mert hiába ajánlották fel a gyári épületet pl. Eger város közös-

ségének gyümölcsösomagoló és konzerváló telephelynek, az üzletből nem lett semmi.³⁵

A veszteségszámla eközben állandóan emelkedett, 1937-ben már megközelítette a negyedmillió P-t. Csak a Heves megyei lakarépképzőnek 106.000 P-vel tartoztak.

1937-ben a gyárüzem termelését teljesen beszüntették, s még ez évben -- de olyan forrásadat is van, hogy már 1936. augusztusában -- eladták a gyár egy részét 15.950 P-ért az egyik legnagyobb részvényesnek, Kollmann Jánosnak és társainak:³⁶ Kiss Lászlóné, született Kollmann Editnek és Bakonyi Sándornak, akik feltehetőleg az "Egri Lakatos-, Lemez- és Fűrészárúüzem Kollmann és Bakonyi" cégbe vitték át a részvénytársaságtól összevásárolt szerzeményüket. Kollmannék üzleti ajánlatát a gyár megmaradt részének megvételére ekkor a közgyűlés nem fogadta el. Az 1940. december 29-i rendes közgyűlésről készült jegyzőkönyv arról számol be, hogy a volt gyárépületek és lakóházak mind eladottak.³⁷ A vagyon teljesen megszűnt. A részvényesek semmiféle juttatásban nem részesültek, hiszen az értékesítésből származó pénz a legnagyobb hitelezők kielégítésére sem volt elegendő. Teremlés, ingó és ingatlan vagyon nélkül ugyan, de az Első Magyar Lakatos- és Lemezárugyár Részvénytársaság még jogilag 1943-ig létezett. Közgyűléseit rendszeresen megtartotta, az utolsót 1943. május 10-én. Ezen az ülésen döntöttek úgy, hogy kéri a cégfűrésztársaság cégének megszüntetésére. Az Egri Királyi Törvényszék mint cégfűrésztársaság 1943. május 29-i hatállyal szüntette meg a részvénytársaságot. A társas cégjegyzék VIII. kötetének 242. lapján 87/52. folyó és alszám alatt ez áll: "A cég a felszámolási eljárás befejeztével megszűnt és töröltetett."³⁸

c) Az utolsó tíz év az "Egri Lakatos- és Fűrészárugyár KFI" keretében

A lakatosárugyár jogutódjának tekinthető a Kollmann és társa vállalkozása, akik néhány hónap után társultak Kiss László magántisztviselővel, s 1938. árpilis 9-én szerződést kötöttek egy korlátolt felelősségű társaság, az "Egri Lakatos-, Lemez- és Fűrészgyár KFI" megalapítására.³⁹

A társaság törzstőkéje 28.000 P volt, melyből 14.000 P-t Kiss László készpénzbeli hozzájárulása tett ki, a további fele részét Kollmann János, Kiss Lászlóné és Bakonyi Sándor nem pénzben adták hozzá, hanem a tu-

lajdonukat képező "Egri Lakatos-, Lemez- és Fűrészárugyem Kollmann és Bakonyi" céget vitték a társulásba, 14.000 P értékben.⁴⁰

A cég éppúgy lakatos-, lemez- és fűrészárugy gyártására és eladására vállalkozott, mint jogelődje, a Lakatos- és Lemezárugyár Rt. Ennek a vállalatának többé-kevésbé eleget is tett. Vas- és fémesztergályos munkákkal, valamint vasöntőipar gyakorlásával részben túl is kívánt lépni elődje profilján.

Az 1939--1944 közötti évek történetéről hitelt érdemlő adatok nincsenek, mert a front keresztülhaladtakor eltűnt vagy megsemmisült a KFT irattára, üzleti könyvei.

Az 1944 ősztől 1945 júniusáig a vállalat szovjet parancsnokság alá került, s a telepén működő "Mercur Műszaki és Vegyipari Rt"-vel karöltve lógázálarcokat gyártott.⁴¹

1945 júniusában visszanyerte önállóságát, s a megmaradt nyersanyagokból, a megmaradt szerszámokkal a hagyományos cikkeit gyártotta még közel 4 évig.

1947-ig sem taggyűlést nem tartottak, sem mérleget nem készítettek. Az 1790/1947. M. E. számú rendelet alapján azonban az 1947. január 1-jei állapotnak megfelelően ún. nyitó forint-mérleget kellett készíteniük. Ennek részeként építészmérnöki, gépészmérnöki szakértői véleményt kellett kérni az ingatlanok, gépek, berendezések értékéről, állapotáról. A vagyonszámla 294.394 Ft-ot mutatott, ebből az ingatlanok és gépek, felszerelések értéke 65.862 Ft-ot tett ki.⁴²

A szintén megkövetelt könyvvizsgálói jelentésben szerepel, hogy 1947-ben 38 testi és 4 szellemi munkást alkalmaztak a gyárban, s működött egy üzemi bizottság is.

1949 márciusában meghalt Kollmann János, az egykori részvénytársaságnak volt vezérigazgatója, s a KFT ügyvezetője. Helyét még pótolták, de lánya ügyvezetői és Földvári János cégvezetői teendőinek ellátására már csak rövid ideig volt szükség.

1949. június 22-i dátummal érkezett az egri törvényszékhez, mint cégbírósághoz Zsofinyecz Mihály nehézipari miniszter levele, arról, hogy az Egri Lakatos-, Lemez és Fűrészárugyár KFT egri cég élére vállalatvezetői minőségben Németh Tibort állítja.⁴³

Néhány hónap múlva a szocialista iparosítás ütemének felgyorsítása szán-

dékával megjelent az 1949 decemberi államosítási rendelet a legalább 10 munkást foglalkoztató üzemek állami kezelésbe vételéről. Ezzel összefüggésben a 30--40 dolgozót foglalkoztató egri üzem feloszlása sem várható sokáig magára. 1949. december 5-én a 4247/1949. M. T. sz. rendelettel a nehézipari miniszter elrendelte az "Egri Lakatos-, Lemez- és Fűrészáru KFT" bejegyzett cég feloszlását, s felszámolóként a Pénzügyi Központot bízta meg. A vállalat dolgozóit, üzleti, irodai és felszerelési tárgyait ettől a naptól kezdődően az "Egri Lakatosárugyár Nemzeti Vállalat" vette át.

Jegyzetek

1. Eger, 1881. 33. sz.
2. Eger, 1883. 2. sz.
3. Eger, 1882. október 20. sz.
4. Eger, 1885. 43. sz.
5. Heves Megyei Levéltár -- Egri Királyi Törvényszék cégjegyzéke 98. oldal, 76/1. bejegyzés. Továbbiakban: HML. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, a Miskolci Kereskedelmi és Iparkamara Iratai -- 1891- 1913. Jegyzőkönyvek 18--201/2.
6. A Miskolci Kereskedelmi és Iparkamara jelentése az 1892. évről. (Továbbiakban: MKIK)
7. Heves vármegyei Hirlap, 1893. 12. sz.
8. Heves Megyei Levéltár. Lakatosipar VII-4/17 1893--1943. Ut 16. II. 4. sz. jegyzőkönyv az 'Első Magyar Lakatos és Lemezárugyár Rt közgyűléséről. (Továbbiakban: HML. - közgyűlési jegyzőkönyv)
9. HML. - Egri Királyi Törvényszék cégjegyzéke, 116. lap, 8383/p893.
10. HML. VII-4/17 1893--1943. Ut. 16. II. 4. sz. közgyűlési jegyzőkönyv az 1894. január 15-i ülésről.
11. HML. VII-4/17 1893--1943. Ut. 16. II. 6. sz. közgyűlési jegyzőkönyv.
12. Ua.
13. HML. VII-4/17 1893--1943. Ut. 16. II. közgyűlési jegyzőkönyv az 1897. március 28-i ülésről.

14. MKIK jelentése az 1901. évről
15. HML. VII-4/17 1893--1943. OT. 16. II. 13. sz. jegyzőkönyv az 1903. március 15-i közgyűlésről.
16. Egri Ujság, 1908. 95. sz.
17. HML. VII-4/17 1893--1943. OT. 16. II. 14. sz. jegyzőkönyv az 1904. március 20-i közgyűlésről.
18. HML. VII-4/17 1893--1943. OT. 16. II. 11. sz., 13. sz., 15. sz., 17. sz., 20. sz., 22. sz., 25. sz. közgyűlési jegyzőkönyvek.
19. HML. VII-4/17 1893--1943. OT. 16. II. 15. sz. jegyzőkönyv az 1905. március 25-i közgyűlésről.
20. HML. VII-4/17 1893--1943. OT. 16. II. jegyzőkönyv az 1918. március 24-i közgyűlésről.
21. Heves megye alispánjának jelentése az 1906. évről. (Továbbiakban: Alispáni Jelentés) MKIK jelentése az 1906. évről.
22. Népszámlálási Statisztika, 1910. 1010--1011.
23. MKIK jelentése az 1906. évről.
24. HML. VII-4/17 1893--1943. OT. 16. 4. sz. jegyzőkönyv az 1894. március 31-i közgyűlésről.
25. HML. VII-4/17 1893--1943. OT. 16. II. közgyűlési jegyzőkönyvek az 1897; 1900; 1903; 1906; 1912 és 1915. évi közgyűlésről.
26. HML. VII-4/17 1893--1943. OT. 16. II. 28. sz. közgyűlési jegyzőkönyv az 1916. április 30-i közgyűlésről.
27. HML. VII-4/17 1893--1943. OT. 16. II. jegyzőkönyv az 1920. március 16-i közgyűlésről.
28. HML. VII-4/17 1893--1943. OT. 16. II. jegyzőkönyv az 1917; 1920; 1922; 1923; 1924; 1925. évi közgyűlésekről.
29. Ua. Jegyzőkönyv az 1922. február 22-i közgyűlésről.
30. Ua.
31. Ua. Igazgatósági jelentés az 1928. február 21-i közgyűlés jegyzőkönyvéből.
32. Ua. Jegyzőkönyv az 1932. augusztus 1-jei rendkívüli közgyűlésről.
33. Ua. Jegyzőkönyv az 1929; 1930; 1931; 1932; 1933. évi közgyűlésekről.
34. Ua. Jegyzőkönyv az 1932. augusztus 1-jei rendkívüli közgyűlésről.
35. Ua. A felszámolók jelentése az 1935. április 25-i közgyűlés jegyzőkönyvéből.

36. Ua. Jegyzőkönyv az 1938. március 18-i évi rendes közgyűlése-ről.
37. Ua. Jegyzőkönyv az 1940. december 29-i közgyűlése-ről.
38. IML. VII-4/16 1893--1943 . CI. 87. 01. 16. 1. Az Első Magyar Lakatos- és Lemezárugyár RT cégjegyzési iratai.
39. A IML. VII-4/303 Korlátolt felelősségű társaság 60.001-6007. Egri Lakatos Lemez- és Fűrészáru KFT. (Továbbiakban: ELLFKFT)
40. Ua.
41. Ua. ügyvezetői jelentés
42. Ua. ügyvezetői jelentés a taggyűlésnek. 1947. június 27-én.
43. IML. VII-4/303 ELLFKFT

Irodalom

1. Berend I. Iván--Ránki György: Magyarország gyáripára az imperializmus I. világháború előtti időszakában 1900--1914. Bp., 1955.
2. Berend I. Iván--Szuhay Miklós: A tőkés gazdaság története Magyarországon. Bp., 1978.
3. Magyarország vármegyéi és városai. Heves vármegye.
Szerk.: Dr. Borovszky Samu. Bp., 1909.
4. Nagy József: Eger története. bp., 1978.
5. Sándor Vilmos: Nagyipari fejlődés Magyarországon 1876--1900.
Bp., 1954.
6. Magyarország története 1890--1918. Főszerk.: Hanák Péter
Bp., 1978. In.: Magyarország története tíz kötetben.

Resümee: (Halbes Jahrhundert eines metallindustriellen Unternehmens)

Die Aufgabe unternimmt, um die Geschichte von der Gründung bis Verstaatlichung des ersten und lange einzigen kapitalistischen metallbearbeitenden Unternehmens im Komitat-Heves zu überblicken.

Es wird von dem vorausgesetzten Vorfahr, von der "Ersten Erlauer Ofenfabrik-Gesellschaft", bald von den Umständen der Gründung 1891 der eigentlichen zu untersuchenden Fabrik, der "Ersten Ungarischen Bau- und Möbelbeschlagsfabrik", bald von der Gestaltung zur Aktiengesellschaft gesprochen. Die Aufgabe illustriert mit Produktionsdaten, mit Bildern von den Produkten die schnelle Entwicklung der "Ersten Ungarischen Schloß- und Blechwarenfabrik-Aktiengesellschaft", ihre Markterfolge im Jahrzehnt vor dem ersten Weltkrieg und bis Ende der 1920-er Jahre.

Unterstützend mit Tatsachen analysiert die Aufgabe die Wirkungen der wirtschaftlichen Weltkrise auf das Leben der Fabrik, das verhängnisvolle Zurückweichen und das bitterliche Jahrzehnt der freiwilligen Liquidierung. Sie überblickt in dem letzten Abschnitt die zehnjährige Epoche der KFT Schloß-, Blech- und Sägewarenfabrik als des Rechtsnachfolgers bis Verstaatlichung 1949.

Der Verfasser der Arbeit benützte die Jahresberichte der Miskolcer Handels- und Industriekammer, den Stoff der örtlichen Presse, die Berichte des Vizegespanes und die im Archiv von Komitat-Heves bewahrten Protokolle der Hauptversammlungen, die Schrifte des Firmengerichtes.